

УДК 378.8

О.В. Болдирев
м. Хмельницький, Україна

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ФАСИЛІТАЦІЇ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ

Постановка проблеми. Удосконалення і розробка державних освітніх стандартів нового покоління, що відбувається в Україні, потребує активного впровадження інноваційних технологій в освітній процес, які б сприяли практико-орієнтованому характеру військово-професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників, посиленню ролі їх самостійної роботи з вирішення оперативно-службових завдань, що імітують бойові умови і соціально-професійні проблеми. Тому головним орієнтиром у військовій освіті має бути підготовка компетентного професіонала, здатного забезпечити високу оперативно-службову та мобілізаційну готовність органів управління, з'єднань та частин, зміцнювати військову дисципліну і правопорядок, згуртувати прикордонні колективи, надійно охороняти державний кордон [1, с. 37].

Високоєфективна система освіти майбутніх офіцерів-прикордонників є одним із основних чинників стійкого зростання і розвитку економіки та суспільства будь-якої держави, у тому числі України. Інтеграція України у світовий освітній простір, зміна парадигми освіти і формування її нової національної моделі актуалізує питання якості підготовки офіцерських кадрів Державної прикордонної служби України (ДПСУ), військових фахівців з інноваційним типом мислення, розвиненою світоглядною культурою і полікультурною свідомістю.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Проблема педагогічної діяльності фахівців висвітлена в багатьох працях видатних вітчизняних науковців (Ш. Амонашвілі, Ю. Бабанський, В. Кан-Калік, Н. Кузьміна, А. Макаренко, А. Маркова, С. Русова, Г. Сковорода, В. Сластьонін, В. Сухомлинський, К. Ушинський, В. Шаталов) і зарубіжних учених (Б. Блум, Д. Дьюї, А. Комбс, Я. Коменський, К. Роджерс, Л. Шульман та інші).

Сучасна психолого-педагогічна наука має значну кількість досліджень, присвячених не тільки розкриттю різноманітних аспектів професійної діяльності педагогічних фахівців, але й питанню їх підготовки у вищих навчальних закладах (О. Абдулліна, Є. Барбіна, І. Бех, І. Богданова, А. Богуш, В. Гриньова, Т. Жаровцева, І. Зязюн, І. Зимняя, В. Золотухіна, В. Ісаєв, Е. Карпова, Н. Кічук, М. Князян, Л. Кондрашова, З. Курлянд, В. Ликова, А. Линенко, Н. Ничкало, О. Цокур, Р. Хмелюк та інші).

Водночас недостатньо дослідженим, на нашу думку, залишається питання формування педагогічної фасилітації майбутніх офіцерів-прикордонників, як одного з механізмів гуманізації навчально-виховного процесу.

Метою статті є обґрунтування умов формування педагогічної фасилітації майбутніх військовослужбовців прикордонної служби.

Виклад основного матеріалу. Аналіз практики діяльності підрозділів ДПСУ показує, що поряд із значною кількістю прикордонників, які досягли високих і стійких результатів у бойовій та гуманітарній підготовці, є й такі військовослужбовці, які не мають достатнього рівня професійної майстерності, роблять помилки у навчанні й вихованні підлеглого особового складу. Спостереження за діяльністю таких військовослужбовців свідчить, що важливою причиною їх невдалої діяльності є низький рівень професійної підготовки, невміння правильно та педагогічно цілеспрямовано готувати особовий склад до виконання оперативно-службових завдань. Організаторська роль командування, штабів, інших органів управління недостатньо підкріплювалася практичною діяльністю, робота офіцерів управлінь різних рівнів у навчальних центрах має неплановий, безсистемний характер, відсутня єдина методика організації і керівництва навчально-виховним процесом [2, с. 29].

Наразі суспільство через низку обставин (економічних, фінансових, соціальних, кадрових

та ін.) зіткнулося з абсолютно новою ситуацією в освіті. Виникла необхідність зміни умов, форм і механізмів навчання, особливо у професійній сфері. З цієї точки зору стає цікавим відкрите в педагогіці і психології явище фасилітації (від англ. to facilitate — полегшувати, сприяти, створювати сприятливі умови) [3, с. 239]. Тому пошук нових шляхів оптимізації процесу професійного зростання майбутніх офіцерів-прикордонників націлює на використання можливостей педагогічної фасилітації.

Актуальність вивчення можливостей педагогічної фасилітації у навчально-виховному процесі підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників зумовлена необхідністю активізації діяльності педагогів і навчально-професійної діяльності курсантів в умовах сучасної професійної освіти. У цьому випадку центральною ланкою професійної освіти є формування і розвиток особистості. При цьому, важливе не так формування певних властивостей, якостей, пізнавальних процесів, знань, умінь і навичок, скільки розвиток прагнення і здатності до самостійності, саморозвитку і самореалізації особистості. У міжособистісній взаємодії суб'єктів освіти, педагогів і курсантів, створюються умови для розвитку навчально-професійної мотивації, надання навчальному процесу характеру співробітництва, і на цій основі досягнення цілей і завдань освіти.

Формування особистості майбутнього офіцера-прикордонника — це розвиток стійкої системи соціально значущих рис, що характеризують його як представника офіцерського корпусу — захисника Вітчизни, військового професіонала, здатного здійснювати бойову, техніко-експлуатаційну, адміністративно-управлінську та виховну діяльність. Аналіз наукової літератури показує, що професійне становлення може бути представлено двома способами: за схемою процесу (як тимчасова послідовність ступенів, періодів, стадій) і за структурою діяльності (як сукупність способів і засобів, де їх послідовність має не тимчасову, а цільову функцію). На наш погляд, проблему професійного становлення майбутніх офіцерів-прикордонників доцільно одночасно розглядати з точки зору тимчасової і цільової функції, в їх взаємозв'язку.

У вітчизняній педагогіці термін «фасилітація» (Є. Борисенко, Є. Врублевська, О. Галіцан, Р. Дімухаметов, Л. Кулікова, Л. Тімоніна та ін.) передбачає посилення продуктивності освіти і розвиток суб'єктів професійно-педагогічного процесу за рахунок особливого стилю спілкування і особистісних якостей педагога. Тому, формування педагогічної фасилітації у майбутніх офіцерів-прикордонників має бути спрямоване на формування творчого фахівця, який володіє власним суверенітетом, а також спроможного до неперервного зростання і самовдосконалення. У педагогічній науці напрацьовано значний матеріал, що дає підставу обґрунтувати нашу точку зору.

Дослідження О. Федотової дають можливість розглянути фасилітативне спілкування як вид педагогічної взаємодії — соціально обумовленого й особистісно значимого способу реалізації міжособистісних і діяльнісних відносин вихованця і вихователя. У процесі такої взаємодії за визначених умов відбувається усвідомлений, інтенсивний і продуктивний саморозвиток суб'єктів взаємодії, під час якого їх відносини покращуються [4].

Педагогічна фасилітація має чітко виражену змістовну сторону, що становить своєрідну «живу тканину» і визначає характер її впливу на особистісний саморозвиток майбутніх офіцерів-прикордонників. Основу такого змісту утворює перетворювальний і збагачувальний обмін між взаємодіючими сторонами з їх когнітивними, волевими, емоційно-чуттєвими, ціннісними, духовно-моральними потенціалами, практичним досвідом і відносинами. Унаслідок цього відбувається реальне розширення та якісні перетворення внутрішніх потенціалів і практичного досвіду кожної зі сторін, які впливають на стан їх спільності, характер взаємовідносин, і активізують взаємне особистісне зростання.

Такий обмін забезпечує саморозвиток особистості педагога і майбутнього офіцера-прикордонника, що відбувається як процес особистісних змін через специфічні феномени й ефекти, і виникає під час безпосереднього контакту сторін, унаслідок чого з'являються епіфеномени особистісних самозмін.

Ми виділяємо декілька груп таких феноменів: когнітивні, вольові, емоційно-чуттєві, поведінкові, аксіологічні, духовно-моральні. До групи когнітивних феноменів, що обумовлюють вплив педагогічної фасилітації на особистісне зростання його суб'єктів, належить взаємне розширення «поля інформованості» суб'єктів спілкування, розвиток ступеня освідомлення і розуміння конкретних явищ і процесів, які є джерелом активізації інтелектуальної сфери майбутніх військовослужбовців.

Задіяність (залученість) вольових феноменів у процесі фасиліативного спілкування визначається через прояв умінь саморегуляції, самоналаштування, розвиток гідності у висловлюваннях, наявність власної точки зору, позиції тощо. Все це дозволяє збагатити і закріпити єдиний змістовий простір життєдіяльності педагога і майбутнього військовослужбовця й обумовлює їх подальше зближення, що, в цілому, збільшує можливості впливу на взаємопов'язане особистісне зростання.

Значний вплив на взаємний особистісний ріст і саморозвиток майбутніх офіцерів-прикордонників має група емоційно-чуттєвих феноменів, що включають емпатію, яка проявляється в почуттях співпереживання, співчуття, співучасті; ефект «синхронних переживань», що сприяє взаєморозумінню, прийняттю тої чи іншої ідеї, тонкості і глибини проникнення в переживання, ціннісно-змістову сферу суб'єктів спілкування.

Нами також виділено групу поведінкових феноменів педагогічної фасилітації до яких належать: співробітництво, сприяння, допомога і взаємодопомога. Їх реалізація, яка забезпечує успіх та особистісну продуктивність, дозволяє закріпити віру у свої можливості, досягнути повноцінної самореалізації майбутніх військовослужбовців, сприяє трансформації результатів взаємного впливу педагога і суб'єктів навчання, забезпечуючи особистісне зростання.

Група аксіологічних феноменів проявляється через орієнтацію у спілкуванні на особистість, коректність і взаємоповагу, уважність і визначене піклування відносно висловлювань і почуттів партнерів. Пріоритетною формою спілкування є глибинний, особистісно-центрований діалог, що передбачає спрямованість індивідів один до одного, проникаючи в аксіосферу особистості. Задіяність цих феноменів у підготовці майбутніх офіцерів-прикордонників забезпечує перехід на більш високий рівень процесу спілкування і саморозвитку його учасників.

Виявлена на основі аналізу філософсько-психологічних джерел (В. Мерлін) взаємозалежність фасиліативного спілкування і духовно-моральних проявів особистості дозволяє виділити групу духовно-моральних феноменів майбутніх прикордонників, до яких належать: гуманітаризація свідомості, прилучення до метацінностей (добро, істина, справедливість тощо), актуалізація метапотреб (безкорисливе пізнання, неогоїстичні почуття), виникнення необхідності в метапереживаннях (вищі переживання творчості, пізнання, радості буття), і, як наслідок, активізація метапроцесів — самоактуалізації, самостворення, самобудівництва.

Суть розглянутих вище феноменів відображає феноменологію особистісного становлення і самозмін суб'єктів навчання, а також дозволяє визначити цілі педагогічної фасилітації майбутніх офіцерів-прикордонників, які орієнтовані на пробудження й актуалізацію процесів їх саморозвитку. У зв'язку з цим, виправданим і методологічно необхідним є уточнення поняття «фасилітація» як «актуалізуючої фасилітації», що з однієї сторони вирішує проблему термінологічного дублювання, а з іншої — розставляє необхідні і цілеспрямовані акценти контексту цього дослідження [5, с. 58].

Аналіз наукової літератури [6, с. 42], набутий досвід дозволив сформулювати концептуальні положення щодо формування педагогічної фасилітації у майбутніх офіцерів-прикордонників:

- професійне становлення майбутніх офіцерів-прикордонників відбувається в процесі навчання особистості, освоєння професії і виконання професійної діяльності;
- процес професійного становлення курсантів індивідуально своєрідний, неповторний, проте в ньому можна виділити якісні особливості і закономірності;

- професійне життя дозволяє людині реалізувати себе, надає особистості можливості для самоактуалізації (самореалізації);

- індивідуальна траєкторія професійного життя майбутнього офіцера-прикордонника визначається нормативними та ненормативними подіями, випадковими обставинами, а також його ірраціональними потягами.

Фасилітація змінює роль майбутнього офіцера-прикордонника з керівника на лідера нового типу, здатного створити команду для досягнення спільної мети. Такий лідер може використовувати колективний потенціал, який перевищує суму індивідуальних здібностей підлеглих, робить акцент на партнерстві та співробітництві. Керівник має бути фасилітатором: він не навчає, а спрямовує підлеглих у необхідне русло. Але це не означає маніпулятивності для особистої безпеки керівника. Фасилітативну функцію майбутній офіцер-прикордонник реалізує шляхом:

- знання особливостей особового складу;
- уміння побудувати роботу з підлеглими та управляти ними під час охорони державного кордону;
- швидкого завоювання довіри, лідерських позицій у колективі;
- уміння допомогти розкомплектуватися, встановити партнерські відносини, розвинути навички взаємодії, конструктивного спілкування, урегульовувати конфлікти;
- аналітичної діяльності, уміння застосовувати різні технології аналізу, робити відповідні узагальнення та висновки;
- чіткого усвідомлення цілей та бажаних результатів діяльності особового складу;
- збереження ентузіазму, почуття гумору, інтуїтивного відчуття, щирого ставлення до підлеглих;
- уміння ставити особовий склад у ситуації необхідності самостійно приймати рішення, визначати методи та зміст діяльності;
- уміння заохочувати та морально підтримувати навіть незначні успіхи підлеглих.

Висновки. Специфіка професійної діяльності офіцера-прикордонника, як фасилітатора, невід’ємно пов’язана зі сформованістю у нього емпатійності, фасилітативності, рефлексивності як якостей його особистості, які за наявності спрямованості на педагогічну діяльність перетворюються в професійно-значущі якості. Крім того, використання офіцером-прикордонником педагогічної фасилітації передбачає наявність усталених настанов на цей вид діяльності, які забезпечують безумовне позитивне прийняття того, хто навчається, емпатійне, щире та відкрите ставлення до нього. Ефективність педагогічної фасилітації майбутніх військовослужбовців прикордонної служби забезпечується усвідомленням специфіки та складності педагогічного спілкування, сформованістю комунікативних, діалогічних, гуманістичних, рефлексивних умінь, що дозволяють створювати атмосферу, яка стимулює курсанта до засвоєння нових знань, сприяє його творчому розвитку та особистісному зростанню.

Перспектива подальших досліджень полягає у розробці технології формування педагогічної фасилітації майбутніх офіцерів-прикордонників під час навчання у вищому військовому навчальному закладі.

Література:

1. Райко В. В. Педагогічні основи навчально-виховного процесу в державній прикордонній службі України : навчальний посібник [Текст] / В. В. Райко. — Хмельницький : Вид-во Національної академії Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького, 2010. — 148 с.
2. Болдирев О. В. Аналіз сучасного стану професійної підготовки військовослужбовців [Текст] / О. В. Болдирев // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. праць. Вип. 637. Педагогіка та психологія. — Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2012. — С. 24—31/
3. Зеер Э. Ф. Психология профессий : учебное пособие [для студентов] Э. Ф. Зеер. — 4-е изд., перераб., дополн.]. — М. : Академический проект ; Фонд «Мир», 2006. — 336 с.

4. Федотова Е. Л. Педагогическое взаимодействие как фактор личностного саморазвития учащихся и учителя : дисс. д-ра. пед. наук : 13.00.08 / Федотова Елена Леонидовна. — Иркутск, 1998. — 387 с.
5. Куликова Л. Н. Проблемы саморазвития личности [Текст] / Л. Н. Куликова. — Хабаровск : [б.и.], 1997. — С. 5—33.
6. Димухаметов Р. С. Деятельностное опосредование и педагогическая фасилитация как условие модернизации педагогического образования [Текст] / Р. С. Димухаметов // Методика вузовского преподавания : межвуз. сб. / Челяб. гос. пед. ун-т. — Челябинск, 2004. — С. 38—49.

У статті обґрунтовано теоретичні основи педагогічної фасилітації майбутніх офіцерів-прикордонників. Встановлено, що основу педагогічної фасилітації утворює перетворювальний і збагачувальний обмін між взаємодіючими сторонами з їх когнітивними, волевими, емоційно-чуттєвими, ціннісними, духовно-моральними потенціалами, практичним досвідом і відносинами. Виділено когнітивні, волеві, емоційно-чуттєві, поведінкові, аксіологічні, духовно-моральні феномени, які відображають феноменологію особистісного становлення і самозмін суб'єктів навчання, а також дозволяють визначити цілі педагогічної фасилітації майбутніх офіцерів-прикордонників.

Ключові слова: педагогічна фасилітація, офіцери-прикордонники, прикордонна служба, освіта, професійне становлення, суб'єктивне взаємодії.

В статье обоснованы теоретические основы педагогической фасилитации будущих офицеров-пограничников. Установлено, что основу педагогической фасилитации образует преобразовательный и обогащательный обмен между взаимодействующими сторонами по когнитивным, волевым, эмоционально-чувственным, ценностным, духовно-нравственным потенциалом, практическим опытом и отношениями. Выделены когнитивные, волевые, эмоционально-чувственные, поведенческие, аксиологические, духовно-нравственные феномены, отражающие феноменологию личностного становления и самоизменения субъектов обучения, а также позволяют определить цели педагогической фасилитации будущих офицеров-пограничников.

Ключевые слова: педагогическая фасилитация, офицеры-пограничники, пограничная служба, образование, профессиональное становление, субъективное взаимодействия.

In the article the theoretical foundations of teacher facilitation of future officers and border guards have been soundly. It is established that forms the basis for teacher facilitation converting and processing the exchange between interacting parties on their cognitive, volitional, emotional, sensual, values, spiritual and moral potential, expertise and relationships. Highlighted cognitive, volitional, emotional, sensory, behavioral, axiological, spiritual and moral phenomena that reflect the phenomenology of personal development and self-transformation academic subject, and it's to determine the educational goals facilitation of future officers and border guards.

Keywords: pedagogical facilitation, officers, border guards, education, professional development, subjective interaction.

УДК 378.091.59

Л.С. Бровчак
м. Вінниця, Україна

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАТОРСЬКИХ ЗДІБНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

Постановка проблеми. Одним із важливих завдань професійної підготовки майбутніх учителів є формування здатності до сприйняття нових більш перспективних форм суспільного управління з метою їх подальшого впровадження в практику сучасної загальноосвітньої школи. Участь студентів у різноманітних видах діяльності органів студентського самоврядування забезпечує можливість набуття майбутніми вчителями вмінь, необхідних для подальшої ефективної організаторської діяльності в школі, сприяє розвитку вмінь самоорганізації, вмінь організації діяльності, вмінь організації міжособистісної взаємодії.

Вирішення завдань діяльності студентського самоврядування тісно пов'язано з навчальною, виховною, науковою, громадською роботою, що відбувається у вищому навчальному закладі, налагодженням побуту та дозвілля тих, хто вчиться у студмістечках,